

І знов у бабусі, як колись із донькою – костюми, репетиції, виступи, хвилювання, оплески. Завжди поряд мама, але коли можна без мами, то бабуса.

Все тече, все змінюється. Коли вона стала бабусею, вона зазначила для себе, що сама багато в чому змінилася.

Скільки себе пам'ятала, не відчувала свободи. Свободи від обов'язків, найчастіше неприємних. Ну яка, скажіть, приємність чистити грубку, згрібаючи з колосників печений шлак, а то і збиваючи його молотком? Чи тим же молотком розбивати для цієї ненаситної грубки великі куски вугілля, які не хочуть розбиватися, бризкають колючими голками, ще й руки забруднюють. А вставати вранці – що може бути болісніше? Пізніше дорослі турботи – сім'я та робота. Лікарняні з догляду за дитиною, яка постійно чимось хворіє. І, звісно, завжди незадоволене начальство... І ось, нарешті, пенсія.

Пенсія – це свобода. Звичайно, дім не будинок відпочинку, але одне діло прокидатися за годинником, щоб встигнути вскочити у тролейбус, і зовсім інша річ – вставати, як сама спланувала. Але що цікаво – дуже помінявся погляд на своїх рідних. Раніше членів родини вона сприймала крізь призму своєї роботи. У тому сенсі, що робота на першому місці. На першому! Це ж треба так підпорядкувати свій побут виробничому ритму, щоб жодного разу в житті не запізнитися на роботу!

Родина роботі не заважатиме! Звідки це? Якись амбіції? Але й не страх перед можливим покаранням – жодних покарань вона не боялася, як і заяву на звільнення написати, якщо щось дуже вже не так. Було інше – небажання виявитися хоч у чомусь винною. Обов'язок бути бездоганною. Може, це гординя?

Її головна робота – лабораторія. Лабораторія – це точність, зібраність, порядок та технологічна дисципліна. Жодної самодіяльності. Стільки мілілітрів за такої температури протягом стількох хвилин. Не більше й не менше.

Один з аналізів у їхній лабораторії раз на квартал піддавався незалежній перевірці: частину проби відправляли на дослідження невідомо кому невідомо до якого міста. І треба дочекатися, коли прийде результат. А розбіжність результатів має бути у чітко визначених межах. І що? Не було такого, щоб сталося відхилення!

Ні, одного разу було. Але, як з'ясувалося, помилилися там, де робили контрольну експертизу. А вона – немов свята.

І всі навколо мають бути такі самі. Бездоганні.

Коли вона здавала зміну, все було за інструкцією. Ці аналізи зроблено – ось записи у журналі. Ці робляться – час запуску вказано. Лабораторний посуд вимито, висушено. А от коли Маша Теплицька здає їй зміну... Як можна так? Як це – не встигла? Якби ж один раз – це систематично! І чому це вона має мовчати! Нехай Маша встигає!

Якогось тридцять першого грудня вона працювала на вечірній зміні – з сьомої вечора до першої години ночі. Закінчувався виробничий місяць і, ясна річ, виробничий рік. Усі причетні до виконання плану з заводу не йшли, чекали на показники на двадцять чотири нуль-нуль. Головний інженер сидів у лабораторії в очікуванні результатів аналізу дизельного пального – щойно закачали останній резервуар на кілька тисяч тонн. Аналіз робила вона, тому всі очі у її бік.

А аналіз показав брак!

Що тут почалося... Виконати план з дизельки більше нема чим. План не виконати – не можна. Можна (і треба!) виправити бракований резервуар, і товарний цех знає, як це робити, але на це потрібен час, а часу, на жаль... І головний інженер ухвалює вольове рішення – сьогодні показати цей резервуар як якісний, а завтра товарники запропонують схему відкачування-перекачування для виправлення характеристик.

Залишилося всього тільки підписати «правильний» паспорт на неправильний резервуар і передати цей паспорт у товарний цех. І паспорт має підписати той, хто робив аналіз, тобто вона.

Головний інженер знав її ще дівчиськом, коли вона прийшла на завод на свою першу виробничу практику. На очах, можна сказати, зросла. Грамотна, порядна... На порядності він і спіткнувся. Не може вона підписати неправдивий паспорт!

А до опівночі вже недалеко: ще кілька годин – і резервуар буде помічений січнем. План завис на волосині та залежав від того, коли висохнуть сльози на її розгублених очах. Сльози встигли висохнути до півночі, і паспорт було підписано. Але її Новий рік був зіпсований...

Так от, пенсія – це свобода ще й від обов'язку бути бездоганною. Вона не одразу це зрозуміла. А все почалося з онуки.

Онучка не вміла вставати зранку. Це виявилось, коли батьки намагалися записати її у дитячі ясла. І тривало довго-довго, незалежно від ступеня дорослості. Нічого незвичайного в цьому немає, але й нічого приємного теж. Дитина вередує, час невблаганно плине, батьки нервують.

Отак нервувала свого часу й вона сама, коли вередувала дочка, яка не бажала без сліз приймати ясельно-садівське щастя. А тепер, коли вередувала донька дочки, вона її жаліла. І захищала. Чому так? Чому бабусі часто зовсім не так ставляться до своїх онуків, як ставилися свого часу до дітей?

Тому, напевно, що «свій час» був зовсім іншим часом. Особливий період життя. Діти – це ж саме тоді, коли будується доля, коли людина пристосовується, притирається до життя – до власної сім'ї, до роботи, до проблем, яких тьма. І діти у цьому будівництві лише як стимул, як джерело натхнення та енергії. А як помічники – це ще коли буде! А поки що – це турботи, турботи, турботи. Поруч з іншими турботами, що з'їдають час, сили, настрої.

Ось, мабуть, чому діти, які криком кричать на всю вулицю, коли мами тягнуть їх до дитсадка, дратують своїх мам, а бабусі, дивлячись у вікно на це неподобство, жаліють не роздратованих мам, а нещасних малюків. Бабусі вже все у своєму житті збудували, вдало чи не дуже. Вже всім, чим належить, відстраждали. І ці малюки їм так, турбота, а не завада, і тому, напевно, не на жаль, а в радість.

Внучка не любила прокидатися рано вранці. Звичайно, вставала, якщо треба, але не любила, ні. Так само, як колись і вона сама – встане, якщо треба, але...

Вона помітила, що з більшою терпимістю почала ставитися до людей, і вже не так суворо, як раніше, дотримувалася встановленого нею ж порядку. Мінялися пріоритети й переставлялися акценти. Мабуть, це властивість кожної людини – розумнішати з роками. І справді, адже в сорок років ми розумніші, мудріші, ніж у двадцять? Чи такі самі, як у двадцять? Хоча й у двадцять не вважали себе дурнями.

Онуки щось роблять із бабусями. Діти мають бути зручними: слухняними вдома, дисциплінованими у школі, сміливими на вулиці, розумними на іспитах. Були, напевно, часи, коли жінка працювала поза домом тільки до заміжжя, а як вийшла заміж – вибачте! – домашнє господарство, діти... Аякже! А заробітчанин – чоловік. Були часи та спливли – і назавжди. Зараз жінка, навіть якщо чоловік і прогодує, однаково знайде для себе якесь заняття, хай і не з прибутком. І тому діти (вже ж не маленькі!) мають бути зручними – батькам нема коли! А бабусі...

Якось її онук на захист сестрички вистрілив у кривдника зі своєї чудової рушниці кулею (іграшковою, звісно, але пластмасовою!). Прямо в обличчя, ледь не в око! Тоді вона заспокоювала хлопчика, який у мить із кривдника перетворився на жертву. А її чоловік, дід відважного стрільця, відшукав свого онука і (а якби ж в око?)... на його очах розбив вщент об найближче дерево нещасливу рушницю. Цінність, між іншим! Предмет гордості! Гордості з одного боку і чималих заздрощів – з іншого. Сльози застигли в очах онука – такої жорстокості він не очікував. Тим паче від рідного діда...

Вона була згодна: як можна наставляти рушницю на людину? А якщо справді в око! Але... внука було шкода. Діти не можуть бути дорослими. І вимагати цього від них – просто безглуздо. Можна помріяти: народився – і відразу дорослий!.. Але вимагати! Безглуздо. Відтоді як вона на пенсії, вона стала розумнішою.

Пенсія – це свобода від нещодавнього способу життя. Для декого ця свобода перетворюється на катастрофу. Вчора все було звично, знайомо, навіть приємно, а сьогодні – чим зайняти час? Чим наповнювати життя? Як жити взагалі, якщо робота вже давно стала всім, якщо навіть відпустка була в тягар... Хобі? Яке хобі! Яка риболовля! Це все – невідоме, незрозуміле... Навіщо?..

Зустрів знайому – у неї колись помер чоловік, вона згодом вийшла заміж за давнього знайомого, теж вдівця. І ось вона двічі вдова: її другий чоловік, ГІП – головний інженер проекту, вийшов на пенсію і... Він не знав, куди себе подіти. Вставав, снідав, сідав на дивані й дивився в одну точку. Це депресія? Вона не знала, що робити. Намагалася якимось вголос міркувати, шукати аргументи, щось пропонувати. Він не чув. Певно, для нього існував

лише один можливий варіант – неможливий: повернутися за свій робочий стіл...

Туберкульоз колись називали сухотою – людина сохне. Депресія теж сухота: він всох від туги, помер.

Що ж до нашої бабусі, то для неї пенсія, а отже свобода від колишнього життя, була бажаною. Вона, виявляється, про пенсію у глибині душі мріяла завжди, тільки не усвідомлювала цього. А коли пенсія випала навіть трохи раніше терміну – для догляду за хворою матір'ю, то й усвідомила. Зрозуміла, що ніколи не хотіла ходити на роботу. І на навчання не хотіла ходити ще зі школи. Звичайно, за своє довге нормоване життя вона пережила безліч різних радощів та задоволень, але зараз, звільнившись від роботи разом з усіма її приємностями, вона відчула полегшення. Воля! Роби те, що вважаєш за потрібне ти сама. Сама! Є, є слово «треба», але яке щастя, коли його вимовляє не хтось, а ти сама!

А онуці допомагати треба? Звісно! А хто сказав, що треба? Сама бабуся й сказала.

І як онуці не допомагати, якщо в неї нова танцювальна вистава – «Пташиний двір»! Там, звичайно, чарівні Курочки та звабливий Півень з обов'язковими шпорами, але в онуки особлива роль. Вона – Яйце, яке на пташиному дворі знесли якраз на Новий рік, тобто Яйце і є Новий рік, який щойно народився. І рівно о дванадцятій на годиннику двоє красенів-молодців урочисто виносять онуку на авансцену та обережно саджають її на шпагат. Номер зроблено! Публіка у захваті! Бабуся в сльозах від розчулення...

А потім ще нова мода – модельна. Онука подорослішала, в неї нові сценічні образи, а у бабусі нові клопоти.

У кафе «Вечірня Одеса» стільці розставили де тільки можна, подіуму немає, кризь спину всього й не розгледити. А хочеться! Особливо хочеться п'ятирічній Олечці – її разом із батьками спеціально запросили подивитися на онучку, з якою Олечка давно знайома і в яку безоглядно закохана. Подивитися! А подивитися не виходить. І кмітлива дитина зісковзує з маминих колін і між ніжками стільців, між жіночих і чоловічих підборів – рачки вперед, вперед, щоб усе бачити...

Внучка молодець! Мало, що в самої виходить, – вмовила батьків дозволити влаштувати таке дійство у дворі. Щоб під музику,

щоб журі, щоб оголошувати, хто виходить. І вдалося! Онука й організаторка, і навчальниця, і разом з усіма винахідниця. Старший брат із сусідськими помічниками підбирає музику для репетицій і готує звукотехніку, подружка з сусіднього двору – художниця з костюмів, молодші – напихваті плюс на роздачі запрошень, анкеток для глядацького голосування. Та що там казати – все за найвищим розрядом, по-дорослому!

Як у добрі дружні одеські часи, зі своїми стільцями й табуретками прийшли-таки дорослі, і навіть із сусідніх дворів – концерт! Усе вийшло просто чудово, і навіть зняли відео – на тлі, щоправда, непрезентабельної штукатурки впливає з парадної у весільному вбранні дванадцяти років наречена в маминих (дозволила!) туфлях на високих підборах. Під музику. Витончено. Манірно. У задані кілька хвилин. І бурхливі невгамовні оплески. Не потрапила тільки до відео маленька Олечка, яка теж була тут і влаштувала істеріку – хоче теж бути нареченою, зараз, просто зараз... Довелося оголосити непередбачуваний антракт і терміново зробити з тюлевої фіранки щось на зразок платтячка – заздрість, нічого не вдієш!

Але все це забулося, коли для внучки відкрилися спортивні танці – європейська програма (стандарт) і латиноамериканська (латина).

Будь-які танці – за винятком хіба хороводних, та й то не зовсім – танці парні. Кавалери запрошують дам. Тому в усі танцювальні класи набирають і дівчаток, і хлопчиків, щоб бути парам! Однак хлопчики завжди в дефіциті. І не тому тільки, що статистика винна, а ще й через те, що в хлопчиків узагалі свої справи, не дівчачі, а тут ще й танцюй з ними. Так чи не так, тільки хлопчиків у ці класи завжди недобір. І в усіх своїх гуртках онука починала танцювати без пари, наодинці. «Знову ти одначка?» – співчутливо запитувала її бабуся. На що внучка ображено відповідала: «Не одначка, а солістка!».

Ось так солісткою починала вона в одному з одеських спортивних клубів. Тут усе було націлене аж ніяк не на святкові концерти. Якщо раніше ревності були на ґрунті того, кому яку роль відведуть, то тут роль у всіх одна – станцювати танець. І змагання тут зовсім інше – хто краще станцює. Та не перед концертним глядачем, а перед журі зі спортивних суддів.

Так, справа серйозна. Це вже не задля задоволення, для власної розваги. Не лише для розвитку естетичного чи фізичного. Це клуб, це команда, це відповідальність перед тренером... Важко було ухвалити рішення. У батька й брата легкий скепсис. Танці – і спорт! Натомість у жіночої половини жодних сумнівів. Танцям бути! І для бабусі, мабуть, у цій ситуації головним словом було не «спортивні», а – «танці». Слово «танці», яке розсипалося на безліч прекрасних звучань – «віденський вальс», «повільний вальс», «танго», «повільний фокстрот», «квікстеп»... А «самба», «ча-ча-ча», «румба», «джайв»? «Джайв»? А «пасодобль»?

І закружляла зовсім інша карусель. Тренування тренуваннями, це все тут, удома, в Одесі. Але час від часу найголовніше – змагання. Які не завжди вдома. Треба виїжджати з міста. А коли й із країни навіть. Візи, квитки, готель...

І розподілилися сімейні ролі – гроші на танцювальні витрати шукає тато, танцює онука, на змагання її супроводжує мама. Братик насміхається, а бабуся страждає, переживає – вона вболівальниця. Після змагань, як і раніше, теж розбір польотів, але зовсім на іншому рівні – перегляд знятих відео. А далі – проекти нових суконь, додаткові тренування з новим ракурсом і новими елементами – праця, праця...

А поряд – навчання. Причому на рівні! Що не клас, то похвальна грамота. А бабуся пишається: онука до інституту вступила, і мало що на інформаційні технології, так ще й з англійською мовою навчання! Пишається і хвилюється – куди ж їй такі навантаження?! Адже вона танцює... Ну зменшмо навантаження, відмовимося від танців! Ні, з цим бабуся не могла погодитися. Не могла аніяк.

Починала солісткою, а там і до пари стала. І виявилось, що це не зовсім те, що танцювати самій. Сама – так сама за себе й відповідаєш. Тобі показали – ти зробила, ще раз зробила – вийшло. Ти молодець. А в парі вас двоє. У тебе вийшло – у нього ні. У нього вийшло – у тебе ні. Результат один – ви не молодці. Сказали, чому що не так, показали, як треба. А як до цього прийти – думайте, любі, радьтеся, запитуйте тренера, пропонуйте. Самі, самі, самі... Працюйте!

Двоє не один. Двоє це вже колектив. А у колективі внучка не дуже досвідчена. Навчання – це, звісно, теж життя. Але життя

вельми умовне. Коли вчишся, то чого ти вчишся? Вчишся вчитися. Навчилася в школі вчитися – пішла в інститут вчитися вчитися. Але при цьому вчишся відповідати за себе одну. А тут... Бабуся дуже переживала.

На чому тримається колектив? На спільній меті? Мета є, це перемога. Але як можна перемагати, якщо внучка... Вона танцює з Дімою, а він обзивається. Він не сам придумав свою дражнилку, це тренери, щоб підбадьорити своїх вихованців, кажуть різні образливі слова. І тоді вихованці – вони ж не хочуть виглядати смішними! – щосили намагаються бути, навпаки, чудовими. І внучка прагне цього теж. І вже чує, що в неї виходить краще, ніж раніше. А Діма знову обізвав її при всіх і ще сказав, що його мама проситиме Юрія Олександровича (це тренер) знайти йому іншу партнерку.

От уже цей Діма! Онука, звісно, не те щоб одразу в сльози, ні, не така вже вона сльозлива людина. Але неприємно!.. Це не забулося, хоча було ще в школі, задовго до вступу в інститут.

Так виходило, що всі її партнери були молодшими за неї. Так виходило – адже партнерів не вибирають. Як то кажуть, спасибі й за це. Тренер поставив у пару – танцюй. На танцмайданчику не видно, хто старший, хто молодший. Але це іншим не видно, а вона-то знає! Ще і як знає!

Мама радила не гарячкувати – хтось же має бути старшим! І вона намагалася бути старшою – пояснювала, заспокоювала, переконувала... А бабуся ображалася за неї, нічого не пробачала її шмаркатим партнерам, що загордилися про себе занадто багато. Та нащо було ображатися! Привозили ж вони, зрештою, кубки зі змагань!

А мама Діми таки попросила тренера поміняти йому партнерку – з цією йому перших місць не посісти... І знову внучка стала одиначкою – вибачте! – солісткою.

Але ненадовго.

Їй зателефонував Вова, ще нещодавно суперник – їхні пари були однієї категорії. Він залишився без партнерки, запропонував зустрітися на нейтральному танцмайданчику – спробувати, чи не вийде з них пара. Спробували. Здалося, що вийде. Але вони в різних клубах! Це виходить, що хтось із них має покинути свою команду. Хто?

Треба зазначити, що тренер онуки, Юрій Олександрович, у танцювальному бізнесі належав до скромних підприємців. Він начебто органічно вписався в нові економічні відносини, однак немов би однією ногою залишився в добрій старій безоплатній системі самодіяльності, де скромний підробіток виглядав як вдалий приробіток. Там можна було просто любити танець, любити дітей і бути цілком задоволеним їхніми скромними успіхами. Мабуть, тому зараз його бізнес-простором була переважно Одеса з нечастими виїздами до Києва, до інших українських міст.

А ось клуб, у якому танцював Вова, був, як то кажуть, крутішим. І розмах інший, і рівень відповідно. І про те, щоб Вова переходив до клубу внучки, й мови не могло бути. Треба було щось вирішувати.

Онучці давно говорили, що в неї хороші дані. І зараз, коли казали, що в клубі, де Вова, все буде жорсткіше, – запевняли, що дівчинці це тільки на користь. Бабуся, з одного боку, вважала не дуже порядним просто так піти й образити Юрія Олександровича, а з іншого боку... І онучина мати поїхала до Вовиноного клубу, про який і раніше чула не один раз.

Бабусі не сподобалося, що директор цього клубу під час знайомства представився не на ім'я та по батькові, а – просто Вадим. Це сучасне нехтування правилами, ця бравада нібито простотою стосунків насторожувала її та лякала. Як і більшість людей, вона побоювалася різних рухів і не дуже хотіла змін.

Домовилися, що пару треба спочатку подивитися.

У бабусі тоді був важкий період – очікування.

А коли Вадим подивився новоявлену пару на танцмайданчику, подивився і в стандарті, і в латині, і коли стало зрозуміло, що вони порозуміються, і коли познайомилися мами майбутньої пари та підтвердилося, що батьки пари – це теж колектив... Усе узгодили, ба більше – тренери домовилися, що ніхто нікуди переходити не буде і що спортсмени виступатимуть за обидва клуби. І спортсмени на radoщах за місяць підготували десять танців. І забулися нещодавні бабусині тривоги.

А дочка поки що розбиралася у спортивно-танцювальній системі стосунків. Розібралася.

Спортивні танці – це прекрасно. Прекрасне треба любити. До нього треба прагнути та не шкодувати зусиль, щоб досягти успіху. Танців навчають досвідчені тренери. Для індивідуальних занять запрошуються відомі постановники танців – це, як правило, перед відповідальними змаганнями. Прагніть до прекрасного і працюйте! Це гасло для хлопчиків і дівчаток.

Водночас спортивні танці – це комерційне підприємство. Конкретний клуб увіходить до національної організації. Національна – до міжнародної. Принцип роботи госпрозрахунковий. Тож за все треба платити – за оренду танцмайданчика, за працю тренерів, за участь у змаганнях... Прагніть до прекрасного і готуйте гроші! Це гасло для батьків.

Онучка вступила до інституту, тож треба було якось отримати дозвіл ректора на виїзди – на змагання, тренувальні збори. І пішла вона радитися на кафедру фізкультури.

На прийом до ректора йти не довелося – завідувач кафедри сам зголосився з ним переговорити. Тому що, як виявилось, ректор-то сам танцює!

Тренер, що танцює, – це зрозуміло, але ж ректор! А ректор хоч до дворянського роду не належав, виявив у юності пристрасть до бальних танців. А оскільки з тієї самої юності був відомий (і таки був) як людина серйозна, то й танцювальну, так би мовити, справу опанував теж серйозно. І не забув, і не кинув. А коли довелося стати ректором цієї, як стали її називати, академії, то... Спробував переконати педагогічний колектив, що зовсім не погано, якщо кожен випускник (і випускниця) матиме не тільки міцні знання за фахом, а й... А й серйозні навички в такому потрібному (і красивому!) виді мистецтва, як танець. Не в обов'язковому порядку, ні. Жодного насильства! Лише для тих, кому цікаво.

І переконав. І кафедра фізкультури організувала заняття. Не для всіх – суто факультативно.

Тож онуку на її змагання відпускатимуть. При цьому вона має спланувати свій час так, щоб у заняттях не відставати, а навпаки, випереджати. Це, мовляв, можливо. І ще. Якщо потрібна буде допомога у секції танцю, то хотілося б сподіватися...

Це ж треба – як поталанило!

І справді, навчилася внучка швидше вчитися. Достроково залік, достроково іспит. Яюсь так у них було влаштовано, по блоках, по темах, по якихось модулях, не те що в школі, де можна було тільки запізнитися – й відстати... І їхала, і встигала, і все було чудово.

Ректор, що танцює... Бабуся навіть трошки пофантазувала: як ректор одного разу запросить онуку на танець. І як чудово внучка складе такий нестандартний іспит...

Бабуся згадує, як танцювала вона колись із начальником училища, куди влаштувалася працювати. Влаштувалася, між іншим, проти його бажання.

Власне, його бажання й не могли запитати – його тоді в училищі не було, він був у від'їзді. А коли повернувся, йому відділ кадрів доповів, що ось, недогледіли й оформили на роботу жінку з національністю, за якою є самостійна держава.

Начальник училища зрозумів, про що йдеться. Мова була не про узбецьку, наприклад, національність. Бо за узбеками тільки одна країна була – це Узбецька республіка в СРСР. А от польська національність чи, скажімо, німецька, чи єврейська, то в них, окрім СРСР, є ще і Польща, і подібне.

І що за жінка, куди її взяли? Лаборанткою? Добре хоч не викладачкою. До кого лаборанткою? А він куди дивився? Не знав? А що, є ще, хто не знає?

Її викликали до начальника училища, і він сказав їй, що сталося непорозуміння, що її не можуть взяти на роботу.

Для неї це було цілковитою несподіванкою, вона навіть запитала його, що ж їй тепер робити, вона ж звільнилася з колишньої роботи... Він, мабуть, теж не дуже знав ані що їй робити, ані що робити йому. Полякав поїздками в колгосп і відпустив:

– Добре, йдіть, працюйте.

Начальник був суворою людиною. Щоправда, її це не стосувалося – він був десь високо, а вона не вилазила з лабораторії. Навіть коли не було занять, роботи вистачало.

Але коли відзначали ювілей славного навчального закладу і була команда «Гайда всі нагору!» – і коли на урочистості разом із викладачами та численним обслуговим персоналом прийшла й вона, і коли після офіційної частини були танці, та коли вона

побачила, який чудовий кавалер їхній начальник училища, то за першим же оголошенням «Дами запрошують кавалерів» вона попрямувала до нього.

З ним справді було легко і приємно танцювати. І потім уже він двічі запросив її на танець – мабуть, йому теж танцювати з нею було легко і приємно.

Потім викладачки зізнавалися їй, що нізащо не наважилися б запросити шефа на танець. «Ну ви й смілива пані!» – явно із захопленням сказала одна з них. Натомість безпосередній начальник, який брав її на роботу і знав про розмову щодо «помилки» відділу кадрів, сказав: «А ви не злопам'ятна!».

Тобто він не забув. А вона? І вона не забула. Але до чого тут злопам'ятність? Ні до чого! Він же так чудово танцює! Адже не в тім річ, що він начальник...

Життя – це змагання. «Ти швидкий?» – запитує герой фільму, вихоплюючи револьвер. І візаві не встигає відповісти...

Танці – не дуель на шпагах, але теж дуель. Тільки результат дуелі вирішує не шпага, а суддя. І не суддя навіть, а судді.

А судді хто? А судді – досвідчені танцівники, відомі тренери. Сьогодні тренер, завтра – суддя. А між сьогодні та завтра – індивідуальний урок.

І коли з'їжджаються учасники змагань, то часто зустрічають серед членів суддівської колегії своїх учорашніх тренерів, постановників, наставників. Які зі знанням діла (і з урахуванням можливостей саме цієї пари!) дійсно роблять зі стандартного набору обов'язкових елементів щось особливе, не схоже на інших. І судді, звісно ж, упізнають своїх учорашніх учнів і з радістю вирізняють в їхньому танці свою руку та, задоволені їхнім старанням, ставлять у суддівському протоколі хрестик – сходинку до заповітного кубка.

Чому не наважувалися внести спортивні танці до олімпійських видів спорту? Немає об'єктивних критеріїв для оцінки. Суб'єктивні є, а об'єктивних мало. А суб'єктивні – вони суб'єктивні і є.

Що відчують спортсмени, коли спочатку до нагородження викликається пара, яка посіла останнє місце у фіналі, потім передостаннє, і далі вперед? Що відчують ті, хто бачив свою пару якщо не на найвищій сходинці, то щонайменше на другій, а їх за-

прошують лише четвертими! Всього лише четвертими, коли в них усе виходило добре... Їм здавалося, що все вийшло...

Із суддями не сперечаються, це знають усі. З дитинства. Але не сперечатися не означає погоджуватися. Вони не згодні! Але не чути гласу кричущого – волати не прийнято. Тихо вдома мамі з татом у жилетку. А поки що посміхайтесь, приймаючи не кубки, а тільки дипломи, будьте мужніми, вмійте програвати. Це спорт, м'яч круглий. Сьогодні попереду суперники, завтра – ви. Плакайте надію!

Бабусю це не влаштовувало. Вона була впевнена, що онучину пару засуджують. А вірила суддівській бригаді тільки тоді, коли пара привозила кубок. І пишалася.

Особливо вона була задоволена суддями, коли внучка з Вовою стали чемпіонами України. Вона сказала тоді, що це було чесне суддівство. Ще б пак!

Танці, турніри. Харків, Київ, Севастополь, а там уже й Італія, і Франція. Ось вам і внучка-мандрівниця. Не те що бабуся. Вже на що любителька поїздити та походити за екскурсоводом! Де тільки не була! І в Криму, і в Заполяр'ї, і в Таллінні, що з двома «л», а потім і з двома «н», і у Владивостоці... А Волгою? А у Ленінграді двічі? Пішла донька до першого класу, то пообіцяли, що як закінчить рік із похвальною грамотою – повезуть її до Ленінграда. А вона – ось, мовляв, вона, ваша похвальна грамота! Дітей обманювати не можна! І повезла! Із задоволенням! Ходили удвох, роззявивши роти, за екскурсоводами... Але щоб в Італію... Це з Радянського Союзу... Тоді навіть у соціалістичну Болгарію – і у ту не довелося.

Онука виросла, подорослішала, і англійська їй у пригоді стала, вже й готель хоч де замовити може, вже й квитки в Інтернеті хоч на автобус, хоч на поїзд. А в Парижі готелі дорогі, та виявляється, що можна приватну квартиру винайняти, і що ближче до горища, то дешевше... І ось уже й до Лондона можна летіти. Можна – в тому сенсі, що вже набралися майстерності, і тренери готові випустити підопічних на головний танцмайданчик Європи (а може, й світу) – в Англію. Ось де збирається цвіт танцювального спорту, ось про що мріють пари й Італії, й Німеччини, й Польщі, а тепер уже й Китаю, й звісно, Америки. Від наймолодших, зовсім новачків, до поважних сеньйорів, ветеранів європейського танцю.

В Англію від клубу летіли дві пари – онука з Вовою та їхні постійні тепер суперники на всіх змаганнях – Світлана з Толіком. Знали одне одного давно, зустрічалися на різних майданчиках і, до речі, з різними партнерами. Бабуся якось зауважила, що вона вже теж запам'ятовує якісь пари та пам'ятає не тільки їхні виступи, а і які з них розпалися і з ким склалися нові. І нічого в цьому дивного немає. Знають же футбольні фанати, хто з якої команди в яку перейшов і навіть на яких умовах. Отже, куди не тикни, хоч у музику, хоч в альпіністів – у всіх свій клуб «Що? Де? Коли?».

В Англії обидві пари виступили невдало і не потрапили до наступного туру. Воно й не дивно – не буває, щоб одразу в дамки. Але прикро. Одна радість – вибули зі змагань, то хоч можна Лондон подивитися. Коли його ще побачиш? Квитки назад брали ж в обріз.

Звичайно, Лондон... Вразив, нема слів. І погода як на замовлення. Було що вдома і розповісти, і показати – і фото, і відео. І, між іншим, фото з вулиці Воронцова. Того самого, який батько одеському Воронцову. У них у Лондоні Воронцова вулиця, а в нас Воронцовський провулок, і не тільки.

Але головне – це, безумовно, сам Блекпул. Тобто змагання проходили не в Лондоні, а в Блекпулі, туди треба ще їхати поїздом. Блекпул – це палац. Палац-театр із паркетною ареною. Вже сто років він як танцювальна Мекка. Храм, де танцю підпорядковано все – двері навстіж і всі зручності для танцівників. Тут можна забути про все, крім танцю, крім Параду танцю.

І що ж тут дивного, що новачки на цьому, вважай, світовому раз на рік змаганні не пішли далеко у своєму першому старті? Це за одеськими мірками вони вже начебто готові до Блекпула, але не за мірками блекпульських суддів.

Після Англії обговорювали з тренером виступи, аналізували, згадували й настрої, і нервовий стан, і фізичну форму. Шукали причини невдачі.

Шукали всі, а знайшов Вова. Мало, виявляється, вони з онукою отримали індивідуальних занять – і в англійців уроки не взяли, і в Італію на збори не поїхали. А от Світлана з Толіком і тут були, і там були...

А трохи пізніше стало відомо, що Толік їде танцювати до Штатів, і Світлана залишається без партнера. А ще трохи пізніше від-

крилася велика таємниця, що Вова, вірний онучин партнер, давно закоханий у Світлану.

Раніше онука, коли бабуся водила її у танцювальні гуртки, докладно доповідала їй дорогою додому найголовніші новини – свої власні та своїх подружок теж. Але тепер, коли вона стала цілком самостійною, вона розповідала тільки про приємне – навіть що бабуся засмучувати? Натомість про все – приємне і не дуже – у подробицях знала мама. І ось вам новина: Толік поїхав, а закохані Вова та Світлана заявили батькам і тренерам про народження нової танцювальної пари. І внучка, ще вчора перспективна спортсменка, раптом знову стала одиначкою, вибачте – солісткою. Приховати це, звісно, було неможливо. Сказали бабусі.

Бабуся була у нестямі від обурення. Це ж дитячий садок, а не спорт! Як так можна! Роки тренувань, уже майстри спорту – і все прахом? Як він міг! При чому тут кохання? Кохати треба після виступів! Це зрада!..

Ясна річ, із бабусею можна й погодитися. Коли на паркет виходять діти найніжнішого віку, вони, безумовно, мають відчуття своєї статі, вони чудово розуміють, що вийшли грати чоловіка й жінку. І вони дуже стараються правильно виконати вивчені па. Але коли діти зі свого ніжного віку виростають... І приходять розуміння чуттєвої суті танцю... Тобто треба не просто зображати чоловіка і жінку – треба грати любов. Треба грати ніжність і пристрасть, треба грати життя. Діти вирости. Вони грають закоханих, але вже й самі закохуються – а чому ні? І тоді відбувається метаморфоза. Учора діти-спортсмени грали на танцмайданчику кохання-символ, а сьогодні юнаки та дівчата, що встигли подорослішати, показують на змаганнях спортивно-танцювальну майстерність. Любов у них жива і в кожного своя. Вони вирости...

Бабуся, звісно, має рацію – кохання коханням, а діло ділом. Але одне вона не врахувала – у Вови зі Світланою з'являлася можливість більше часу проводити разом. Разом! Хіба можна від цього відмовитися! Та нехай бабуся згадає свої закоханості.

І тут доречно зауважити, що, як це не здаватиметься дивним, танцювальна пара – це свого роду ескіз пари сімейної. Ну поміркуйте. Пара – колектив. (Згадайте, як іноді кажуть про примемний колектив на роботі: «Як одна сім'я!») Пара – колектив,

що складається з чоловіка і жінки, та неважливо, маленькі вони чи дорослі. У них спільне завдання, його треба вирішувати разом, тобто треба їм між собою розумітися. Як у сім'ї... Онука якось примудрялася розумітися зі своїми завжди молодшими партнерами. І звідки тільки бралися терпіння й делікатність, переконливі слова й товариська наполегливість! Бабуся всього цього бачити не могла, це все донька спостерігала, коли супроводжувала онуку у поїздках.

Але й донька яка молодець! Вона потроху і тренерка, і вихователька, і перший суддя, і дизайнерка, і турботлива матуся – онучці та її партнеру. І коли тільки всього навчилася? Ось так і вивчилася, на онучці: так одна одну і вчили.

Тепер онучка вже сама їздить, без мами. Але ось залишилася без партнера. Без партнера нема пари. Або прощай, танці, або шукай партнера.

Коли діти були дітьми – як склалися пари? З тих, хто записався, з тих і склалися. Склалися, розходилися, дуже рідко знову сходилися. Це були турботи батьків і тренера. А зараз майбутні партнери вже мусять самі знайти один одного. Як знайти партнера? А в Інтернеті! Адже це процес безупинний – розходитися й сходиться. І що? В Інтернеті є запити, і пропозиції теж є. З міста одного в місто інше. З країни однієї в країну іншу... Онучці треба з Одеси в Одесу, а таких пропозицій немає.

Швидко, швидко погані новини розходяться. Ось уже й перший її серйозний тренер, Юрій Олександрович, зателефонував – чи правда? Правда. На тренування ходить, щоб форму не втрачати. Хоч би тільки не втратити надію...

Онука, може, й не втрачала, а ось бабуся... Погано стала спати. З онукою коли вранці віталася – очі відводила, ніби в чомусь винна. А внучка все відчувала, бабуся, свою головну вболівальницю, підбадьорювала посмішкою своєю безтурботною, хоча в душі переживала, як же...

Кажуть, чудес не буває. А от бувають! Онучин тренер Вадим якось на заняттях сказав, щоб прийшла завтра – він хоче познайомити її з одним киянином.

Ну вдома, звичайно, напруга – що за киянин, чому Вадим нічого більше не сказав? Це так, розмови для розмов, аби тільки

не про надію на удачу, щоб та не відвернулася. І наавтра бабуся чекала з нетерпінням, коли ж щось проясниться. Нарешті зателефонувала внучка доньці, а донька їй – мовляв, киянин сюди збирається найжджати працювати тренером у Вадима в клубі. І може так статися, що вони стануть у пару. А подробиці ввечері... І ось треба тепер ще вечора чекати.

А потім довелося чекати ще. Цілий день. І що? Приїхав киянин. Артем. Тренер зі «стандарту». Закінчив фізкультурний факультет. Дуже успішно танцював. Три роки тому пара розпалася. Танцювати потрібно, але... У Києві пари немає. Є в Одесі?

Увімкнули якесь танго, Артем і внучка звично зайняли вихідну позицію, і – що там казати! Майстер – він завжди майстер. Встали й пішли, ніби все життя разом танцювали. Якись шорсткості, звісно, були, але це так, не варто уваги. І вона не очікувала, і він був здивований. І тільки Вадим задоволено посміхався – не підвела професія, знав обох і відчував, що не помилився.

Домовилися, що тренуватимуться тут, коли Артем приїжджатиме до Одеси давати уроки, та в Києві, куди онука найжджати-ме для тренувань з Артемом у його тренера. Ось так поговорили, а онука, мовляв, нехай радиться з родиною.

Вже хто-хто, а бабуся відразу сказала, що треба погоджуватися. Так і вийшло.

Місяць тренувалися, і – на змагання. Танцювали й за онучин клуб, і за клуб Артема. І все було як раніше.

І як раніше, і зовсім не так.

Уперше танцювала внучка з партнером, старшим за себе. І не треба вже напружуватися, наставляти й виховувати. І вчити не треба – вчений! Веде впевнено, спокійно, сильно. Знає, що потрібно від нього, а вона знає, що і як робити їй. Перші виступи – перші перемоги. Кубки за традицією – порівну, перший їй як дамі.

Дорослі це дорослі. Навіщо витрачатися на готель, якщо в Одесі він може зупинитися в неї, тим більше що вітальня в них гостьова? А в Києві вона може побути день-два або в нього з батьками, або в його нареченої Тоні. Так, в Артема наречена, вона теж танцювала, а тепер, як і він, тренує. І супроводжує свого Артема в усіх поїздках. Він каже, що йому це дуже підходить. Ще б пак! Але тепер і внучці теж перепаде – і турботи, і допомоги.

Спортивному товариству особлива ціна. Звісно, якщо команда, то всі як брати-сестри. За молодшими треба доглянути, навіть коли з ними хтось із домашніх. Поправити вбрання, зачіску, щось підказати. Промасажувати шию, коли хтось потягнув м'яз. Але коли пари – суперники! І в однієї зламався підбор, а їм уже виходити... А в суперниці розмір туфель той самий, але ж суперниці... І раптом: «Тримай, тільки не зламай знову, наш захід – наступний!». Це ж як швидка допомога! Що там казати...

А там вийшли й на Блекпул. Артема впізнавали, віталися, роздивлялися нову партнерку. Його пам'ятали: і судді, і друзі по паркету. Пам'ятали ту впевнену красиву пару. І пам'ятали, як шкодували, коли пара розпалася. І внучка дуже хвилювалася – їй не хотілося, щоб, дивлячись на неї, тут знову шкодували, що та, колишня пара розпалася. Артем її підбадьорював, хоча, звісно, теж переживав – виступити б добре...

Добре й вийшло. Це було інше «добре», тому що інша була пара. Але внучка відчувала, вона бачила, що їх прийняли, що їх сприйняли, що вона Артема не підвела. Онука казала, що головне тоді для них було не заробити хрестики, а добре станцювати. Вони собі сподобалися і в першому танці, і в наступних, і це було приємно.

Тоді Тоні вдалося зняти на камеру весь їхній виступ (знімати там заборонено, але Тоня чудово зіграла провінційне невігластво, то їй пробачилося). І коли після повернення додому переглядали запис, то всім сподобалося, не тільки їм самим. І коли внучка була в зеленій сукні, і коли в білій.

Звичайно, там усі танцювали дуже красиво. Вальс – яка краса! А коли заходять на квікстеп – це ж зовсім інший характер, темп, запал... Тільки-но виходили на танго, все так лірично, і раптом – просто як похуліганити вийшли. І все добре виходить. У всіх добре, але дивись більше на своїх. Може, судді чимось і незадоволені. Звісно, незадоволені. Ось дочка (а вона вже багато тонкощів знає) каже, що Артем трохи вище має лікоть тримати, а бабусі цього не побачити. Для неї головне – видовищність. Вона, звісно, помітить, як ледве не зіткнулися із зустрічною парою (і куди Артем дивиться!), або якщо хтось щось упустисть на паркет. Тобто це бачать усі, це не можна не бачити, бо це некрасиво. А має бути – *красиво!*

На турнірах пари зазвичай ідуть по колу, по колу, але дозволяється кожній парі в танці один раз вийти у центр і пройтися в середині, де просторо і ні з ким не зіткнешся. На вальсі внучка з Артемом теж виходили, і як це було красиво! І Артем... Який молодець! Високий, вона теж висока, а там ще їй підібрали волосся в такий вертикальний джгут, і джгут робив її ще вищою. Взагалі пара чудова. І простір, і вони самі, ніхто не заважає.

Тоді, дивлячись на онуку, вона згадала, як давним-давно вони з чоловіком, залишивши на сусідку свою маленьку доньку, поїхали на заводський вечір на Пересип. Як, повертаючись назад, вирішили від моста піти пішки Приморською вулицею. І як побачили нагорі, над схилом, зубчасті вежі ніби казкового палацу та вирішили пошукати до нього сходи. І знайшли – із залізними поручнями та стертими сходами, і піднялися, і вийшли на вулицю до величної будівлі, в якій, як виявилось, міститься Культпросвітучилище. І у всіх вікнах – яскраве світло, і з усіх вікон – музика! Там, мабуть, якийсь бал, бо всі там. А в просторому дворі – ані душі. І з вікон ллється мелодія вальсу, а її чоловік, який зазвичай неохоче танцює, запрошує її на танець! Навколо нікого. Їхня пара одна. Ніхто – раз-два-три – не заважає, не заважає. Навколо – нікого! Тільки вони! Краса яка!

Зараз онуки вдома немає, вони з Артемом знову в Блекпулі. У Блекпулі, про який бабуся вже знає, що це курортне містечко, що Імператорський бальний зал був тут споруджений за задумом особисто англійської королеви – спеціально для балів і танцювальних турнірів. Ось звідки розмах і ретельність, ось звідки традиція відкривати турнір о такій-то годині й такій-то хвилині «за годинником залу»! Як минулого року і позаминулого, і як сто років тому. Вона знає, що в партері ярусного залу кожне місце іменне, а кожне ім'я відоме в танцювальному світі.

А блекпульські судді, яким колись хотіли сподобатися молоденькі одеські дебютанти, – хто вони, ці судді? А вони вчорашні чемпіони блекпульського турніру. Вчора судили їх – сьогодні судять вони самі. Таких самих, якими були вчора вони – напружених, схвильованих... Тож хіба можна засумніватися в їхньому справедливому суді, коли на танцмайданчику Її Величність Краса і коли багатоликий та багатомовний іменитий зал,

що знається на прекрасному, підводиться як за командою у захоплених оплесках...

Якось довелося побачити фотографію величезного скупчення китів у Антарктиці, які одночасно, як за командою, злітають вертикально вгору...

Від внучки прийшло повідомлення: сьогодні вони танцюють. Бабуся цікавиться: яка в нас із Лондоном різниця в часі?..

Бабуся – доросла людина. Вона не мріє про овації. І як досвідчений боксер, коли знає, що у сьогоднішньому поєдинку йому не перемогти, прагне принаймні протриматися на рингу якомога довше, так і бабуся – тримає кулачки, щоб онука з Артемом якомога довше не йшли зі свого рингу – танцмайданчика Блекпула. Якнайдовше.

Зателефонувала донька: від онуки прийшло повідомлення. «Привіт із Блекпула! Виступили чудово. Увійшли в найкращі п'ятдесят пар!». Цього ніхто не очікував...

У бабусі в кімнаті кубки онучки. Вони в книжковій стінці, затуляючи корінці прочитаних і непрочитаних томів, вони в серванті з чайним сервізом. Кубки скрізь. Вночі вуличний ліхтар відсвічує на кубках іскорками-вогниками, і тоді кімната перетворюється на сцену, де розігруються чарівні казки-балети, і в них бабуся, молода, струнка, виконує фуєте – ще, ще...

Анатолий Контуш

Как я стал профессором Сорбонны

Отрывок из новой повести

Лето заканчивается. Мне скоро шесть. Бабушке с дедушкой уже трудно смотреть за нами весь день, и мама с папой отправляют меня в детский сад. Он прямо за углом, но идти туда я не хочу. На здании детского сада написано что-то про армию – значит, здесь не только детский сад, но и армия, и я в нее хожу. Из книжек про войну я знаю, что в армии все строго, и поэтому здесь очень строгие порядки: играть можно только иногда, бегать нельзя вообще, и почти весь день нужно что-то делать – то кушать, то гулять, то спать. Кушать нужно аккуратно, чтобы ничего не расплескать, спать обязательно, даже если совершенно не хочется, и нужно все равно тихо лежать в постели, пока воспитательница не разрешит встать, даже гулять нужно по распорядку, и мы парами не спеша идем на Соборную площадь, чтобы хоть немного побегать там под присмотром воспитательницы. Хотя я и люблю играть в войну и в казаков-разбойников с ребятами во дворе, армия мне не нравится: если там так, как в детском саду, то лучше играть во что-то другое. Поэтому я не хочу идти туда утром, спорю со всеми и даже иногда начинаю реветь, когда на улице холодно, льет дождь, и понятно, что придется весь день сидеть взаперти, ходить туда-обратно по большой комнате с высокими окнами и делать только то, что говорят, а это очень скучно. Я знаю, что в армии есть генералы – они самые главные, потом полковники, майоры, лейтенанты и солдаты, которые всех слушаются. Тогда выходит, что если мы, дети, должны всех слушаться, то мы – солдаты, нянечки, наверное – лейтенанты или майоры, воспитательницы – полковники, а директор сада –

генерал. Если будет война, то, наверное, нас всех туда отправят, и мы поедем на войну в поезде, но тогда придется все время всех слушаться, даже вечером, ночью и в выходные, когда я не хожу в сад, поэтому хорошо, что войны нет.

В детский сад я хожу пять раз неделю, зато в выходные он закрыт, и можно наконец поиграть во дворе, пойти на площадку или на Островидова к родственникам. Мир полон опасностей, поэтому на улицу я всегда хожу со взрослыми. Даже в квартире мне грозит уйма вещей – кухонные ножи, дверные рамы, горячие кастрюли, раскаленные паяльники, провода, розетки, вилки, иголки и многое другое. А на улице опасно вообще чуть ли не все – злые люди, которые могут украсть, из-за чего никогда нельзя выходить наружу без взрослых; бродячие животные, которые могут укусить или поцарапать, и тогда придется делать уколы в живот, чтобы не заболеть бешенством, из-за чего никогда нельзя гладить чужих котов и собак; водопроводные люки, в которые можно провалиться, если они плохо закрыты, из-за чего нельзя на них наступать; движущиеся машины, которые могут задавить кого угодно, а особенно маленьких детей, потому что их плохо видно, из-за чего никогда нельзя переходить дорогу одному. Хотя машины есть разные, и к тем, которые заезжают на тротуар, останавливаются и выключают мотор, я могу подходить, чтобы посмотреть, как они устроены, потрогать фары и заглянуть в кабину, а иногда даже под дно. Я уже знаю много разных машин – глазастые «Волги», круглые «Победы», угловатые «Москвичи», а еще грузовики, автобусы, молоковозы, бензовозы, поливалки, аварийки и другие, но есть машины, которые совсем не похожи на них. Бабушка называет их мусор и керосин, хотя на самом деле это машины, которые собирают мусор и развозят керосин. Об их приезде мы узнаем по звуку колокола за окном – это один из водителей звонит, идя по улице вдоль дворов, незадолго до того, как машина подъедет, чтобы жильцы успели спуститься вниз. Мусорная машина приезжает почти каждый день, останавливается у каждого двора и ждет, пока люди выйдут со своими ведрами, полными мусора, – такое ведро есть в каждой кухне, и если машина не приезжает несколько дней, оно наполняется доверху и начинает пахнуть, и тогда приходится закрывать его крышкой

и ставить рядом второе. Мусор нужно сыпать в огромную, противно пахнущую дыру, проделанную в машине сзади, и когда его там становится слишком много, мусорщик нажимает специальную кнопку где-то сбоку, и мусор втягивается внутрь огромным поршнем, после чего места сразу становится много, и можно снова опрокидывать ведра внутрь, не опасаясь, что их содержимое вывалится на тротуар прямо тебе под ноги, хотя и нужно следить, чтобы на тебя не попала противная грязная жидкость, которая вытекает из машины откуда-то снизу. Керосин приезжает редко, примерно раз в месяц, весной, летом или осенью, но никогда зимой; грузовая машина с длинной цистерной останавливается напротив детского сада на улице за углом, водитель выключает мотор, выходит из кабины, обходит весь квартал, звоня в желтый колокол, который ярко блестит на солнце, возвращается обратно к машине и открывает широкую крышку сзади, за которой оказываются такие же блестящие и желтые краны, трубы, кувшины

и воронки; жильцы понемногу собираются в очередь вокруг машины с бидонами, бутылками и канистрами в руках, и керосинщик наливает им туда желтый, прозрачный, сильно пахнущий керосин, который тоже сверкает на солнце.

Хоть улица и опасна, но я все равно очень хочу пойти на Островидова один, потому что на память знаю всю дорогу. Я все время прошу бабушку, чтобы она отпустила меня туда одного, и бабушка наконец сдается. Теплый весенний день, ярко светит солнце, и я быстро спускаюсь вниз, выскакиваю на улицу и, как обычно, поворачиваю направо к Новому базару. Мне еще нет семи, но я уже бегаю быстрее, чем папа, потому что почти все время обгоняю его, когда мы бежим наперегонки. Я боюсь, чтобы меня не украли чужие дядьки, и поэтому включаю полную скорость и без передышки мчусь по нашей стороне до самого переулочка, где, это я знаю твердо, всегда нужно останавливаться и смотреть по сторонам, потому что именно на этом углу грузовик когда-то

на смерть задавил одну невнимательную тетю, как мне об этом часто повторяет мама. Я бегу так быстро, что все вокруг останавливается – прохожие, машины, кошки, – и я передвигаюсь на фоне застывших фигур, едва успевая заметить, как голуби повисают в небе над моей головой. Я знаю, что стоит мне притормозить, как все снова придет в движение, вот только еще не знаю, почему – об этом мне расскажут в школе лет через десять, так что сейчас мне просто нравится эта игра, и я бегу изо всех сил, пока хватает дыхания. В переулке никогда нет машин, но я всегда останавливаюсь там на всякий случай, как мне говорит мама, потом быстро перебегаю на ту сторону, осторожно перехожу через нашу улицу – в отличие от переулка, там всегда есть машины, а иногда даже проезжают автобусы – и оказываюсь на углу с Торговой возле «Гастронома». На угловом доме метрах в трех от земли висит афиша кинотеатра «Дружба», и я всегда задерживаюсь возле нее, чтобы прочесть название фильма – кроме него, на афише обычно ничего нет, – а потом заворачиваю за угол, прохожу мимо входа в «Гастроном», в третий раз, не забыв посмотреть по сторонам, перехожу через дорогу и снова включаю полную скорость до самой парадной сразу за магазином «Юный техник». Выходящая на улицу дверь всегда распахнута настежь, и я взбегаю наверх, открываю дверь на площадке второго этажа и оказываюсь прямо у входа в шестнадцатую квартиру.

Как и несколько соседних квартир, она выходит на коридор – так все во дворе называют галерею, идущую вдоль второго этажа. Двери в квартиры – справа, а слева, за парапетом – двор с акациями, абрикосами и садиком посередине. В шестнадцатой квартире живут все, кроме нас, – тетя Белла, тетя Эмма, их дети и внуки. Бабушка с дедушкой тоже жили здесь когда-то, но потом переехали на Франца Меринга, где сейчас живем мы. Тут еще жили бабушкины родители дедушка Ваня и бабушка Маруся, но они уже умерли, и мы с мамой, папой и дедушкой иногда ходим к ним на кладбище, а бабушка ходит очень редко, потому что не может потом подняться по нашей лестнице обратно домой. В квартире сразу за дверью – коридор, справа – кухня тети Эммы, слева – вход в ее половину, сначала в комнату со вторым светом, окно которой выходит на коридор, и летом, когда все окна открыты, можно

лазить туда и обратно, чтобы получше спрятаться, а потом – в другую комнату, выходящую на Торговую, в конце коридора – дверь в комнату тети Беллы, самую большую во всей квартире, там стоят обеденный стол, буфет и пианино, потом поворот направо, еще один коридор, тесный и темный, кухня тети Беллы, туалет и вход в последнюю комнату, длинную и узкую, с окном на улицу в глубине. В общем тут четыре комнаты, две кухни, два коридора и туалет, и если нарисовать их на бумаге, то получаются девять клеток разных размеров. В «Жизни животных» я уже читал, что все живые организмы вырастают из одной клетки, а вся наша семья выросла из одной квартиры, в которой было несколько клеток-комнат. Сначала там жили только дедушка Ваня и бабушка Маруся, потом клетки начали размножаться, родились бабушка и ее сестры, потом они выросли, вышли замуж, потом тут поселились их мужья, потом у них родились свои дети, которые тоже выросли и обзавелись семьями, потом им всем стало тесно в этих клетках, и некоторые из них переехали в другие квартиры, так что клеток стало больше. В книжках это называется развитием многоклеточных организмов, только там ничего нет о квартирах. Я читал, что многоклеточные организмы могут передвигаться, делиться и размножаться. Наша семья передвигалась по всему городу, клетки-квартиры делились между разными родственниками, размножались и росли; какие-то из них менялись, когда кто-то делал ремонт, другие исчезали совсем, и рядом с ними появлялись новые, когда кто-то переезжал в новую квартиру. Бабушка говорит, что у нас есть родственники на Мечникова, в Ильичевске, на Черемушках, в Брянске и даже в Андижане – получается, что наша семья разрослась чуть ли не на весь СССР, и все это только из одной квартиры. Хотя если немного подумать, то у дедушки Вани и бабушки Маруси, когда они поселились на Островидова, уже были свои семьи, которые где-то жили и для которых эта квартира была совсем не первой клеткой. И это если вообще не говорить о том, какая большая семья была у папы. Значит, многоклеточный организм нашей семьи на самом деле еще более многоклеточный, чем кажется сначала. И еще более старый, хотя, наверное, никто точно не знает, сколько ему лет. Может, даже столько же, сколько всему чело-

вечеству – если, конечно, первые люди были нашими родственниками. Хотя непонятно, можно ли считать клетками пещеры, в которых они жили.

На Островидова двор намного больше, чем у нас на Франца Меринга, и там много детей, поэтому всегда есть с кем играть. Чаще всего мы играем в жмурки – тут столько мест, где можно отлично спрятаться: на одном коридоре, на другом, в туалете, на лестницах, в подвале и даже на чердаке. Хотя в подвал нам ходить не разрешают – оттуда идет ход в катакомбы, где очень легко заблудиться и пропасть, как говорят нам взрослые. Конечно, мы все-таки спускаемся туда иногда, это всего несколько ступенек, толстая деревянная дверь обычно не заперта, а если даже и заперта, то ее несложно открыть, сдвинув в сторону тяжелый железный засов. Внутри темно, и нужно сразу включить лампочку выключателем, который висит прямо возле двери, иначе через несколько шагов оказываешься в полной темноте, и если при этом кто-то из вредности закрывает за тобой дверь, то не видно даже своей руки, и приходится опрометью бежать обратно и тянуть дверь к себе изо всех сил, чтобы выбраться наружу, и когда это наконец удается, все с хохотом разбегаются в стороны, чтобы не попасться, и освещенный солнцем двор кажется таким ярким, что приходится щурить глаза, чтобы не ослепнуть. Прямо от двери широкий проход идет вниз, постепенно сужаясь, и в стороны от него тут и там отходят коридоры, ведущие к отдельным подвалам, которые принадлежат разным соседям. Где-то там есть и подвал тети Беллы, и мы несколько раз спускались туда с кем-то из взрослых, обязательно взяв фонарик или даже свечку: в боковых коридорах нет электричества, и если не светить, там совсем ничего не видно. Если пойти по главному проходу прямо, никуда не сворачивая, то быстро натыкаешься на прочную деревянную перегородку, которая закрывает весь проход, оставляя только небольшие щели по бокам, в которые не могу пролезть даже я, хотя обычно я пролезаю там, где не пролезает никто, потому что я очень худой и плохо ем, как все время говорит бабушка. В щели можно только посветить фонариком, но там не видно ничего, кроме белых стен и светлой пыли на земляном полу, который идет дальше вниз, все сужаясь, пока не пропадает в темноте.

Я знаю, что люди под землей не живут, но зато там живут гномы, тролли и другие существа, которых на самом деле нет, но я все равно никогда не хожу в подвал один. Гномы должны быть маленькими, и поэтому они могут легко пробираться сквозь щели между перегородкой и стенами, чтобы потом забираться в подвалы к соседям посмотреть, нет ли там чего-нибудь интересного. Хотя их и нет, я все равно не хочу столкнуться с кем-то из них в проходе, а особенно в боковом коридоре, где совсем темно. Тролли должны быть

даже хуже гномов, потому что они злые, хитрые и вредные, но они живут на севере, и в нашем подвале их вряд ли можно встретить. Дети говорят, что гномы невысокие, но они вполне могут быть мне по пояс или даже по грудь, и если они сильные, то драться с ними может быть нелегко, ведь я уже знаю, что в драке важен не только рост, но и сила, поэтому я хожу в подвал или с кем-то из детей или со взрослыми. Обычно гномы охраняют подземные сокровища, и было бы интересно узнать, какие именно сокровища могут быть спрятаны в нашем подвале на Островидова, но кроме гномов, этого никто не знает, а мне совсем не хочется с ними встречаться, тем более если их нет.

Фото Анны Кореновой

